

CITEVA TEZAURE MONETARE ROMANE REPUBLICANE DIN MOLDOVA

MARIA CHIȚESCU

Monedele romane republicane au reținut de foarte multă vreme atenția cercetătorilor români și străini ¹. În urma studiilor făcute putem urmări astăzi evoluția tipurilor monetare de acest gen, rolul lor economic și politic în viața diferitelor popoare, zonele geografice în care au pătruns, căile și timpul de penetrație, durata lor de circulație. Pentru Dacia ², există lucrări importante de sinteză, care dovedesc o mare cantitate de monedă romană republicană, sub formă de tezaure sau descoperiri izolate, găsite în așezări ale populației autohtone sau în preajma lor.

Din multiplele probleme privind moneda romană republicană în Dacia, am reținut unele aspecte ridicate de tezaurele monetare din Moldova ce se încheie cu emisiuni de la începutul imperiului roman.

Constatăm în Moldova prezența a nouă tezaure îngropate la începutul imperiului roman. Șapte depozite monetare au cele mai recente monede din timpul lui Augustus și două din vremea lui Tiberius (primul an de domnie). Evident că nu excludem existența și a altor tezaure monetare, necunoscute de noi, îngropate în aceeași vreme. Vom avea în vedere încă trei tezaure monetare republicane romane, dar cu ultimele monede mai vechi decât vremea lui Augustus.

¹ E. Babelon, *Traité des monnaies grecques et romaines*, I, Paris, 9105; E. A. Sydenham, *The coinage of the Roman Republic*, Londra, 1952; R. Thomsen, *Early Roman Coinage*, Copenhaga, 1956-1957; Michael H. Crawford, *Roman republican coin hoards*, Londra, 1969.

² Bucur Mitrea, *Pentrazione commerciale e circolazione monetaria nella Dacia prima della conquista*, în *Ephemeris Dacoromana*, X, Roma, 1945, p. 100-124; p. 141-155 și harta nr. 2; Același, *Leqături comerciale ale geto-dacilor din Muntenia cu republica romană, reflectate în descoperiri monetare (Tezaurul de la Strimba, r. Tirgoviște)*, în S.C.N., 1958, p. 123-238; Iudita Winkler, *Contribuții numismatice la istoria Daciei*, în *Studii și cercetări științifice*, seria III, 1-2, Cluj, 1955, p. 126-154, tab. XI; Același, *Schatzfund Römischer Silbermünzen in Dakien bis zum Beginn der Dakerkriege*, în *Jahrbuch für Numismatik und Geldgeschichte* 17, 1967, p. 123-156.

I. Tezaurе din Moldova

1. *Cornii de Sus* ³, com. Tătăraști, jud. Bacău.
93 denari între care o imitație, cea mai recentă monedă emisă de Augustus, RIC, Colonia Patricia 305, anul 25—22 î.e.n.
2. *Bordești* ⁴, ? jud. Vrancea.
44 denari, ultima monedă emisă în timpul lui Augustus de către magistratul monetar C. Antetius Vetus, RIC, Roma, 150 anul 16 î.e.n.
3. *Poiana* ⁵, jud. Galați.
Tezaur descoperit în 1928 și compus din 152 exemplare cu ultima emisiune din anii 14—12 î.e.n. Augustus, RIC, Lugdunum 327.
4. *Coțești* ⁶, jud. Bacău.
Tezaur compus din 136 xemplare, între care și două imitații după denari romani și cu ultima emisiune din vr mea lui Augustus, RIC, Lugdunum, 328, anii 14—12 î.e.n.
5. Tezaurul de la *Răcăițu-Cetățuie* ⁷, jud. Bacău, format din 71 denari, între care trei imitații, o emisiune a regelui numidian Juba I și cea mai recentă mon dă din anii 8—6 î.e.n.
6. *Odobești* sau *Împrejurimi*, jud. Vrancea ⁸.
Tezaur fragmentar, descoperit cu ani în urmă, compus din 21 exemplare, cu cea mai recentă emisiune din timpul lui Augustus, RIC, Lugdunum, 350, anii 2 î.e.n.—14 e.n.
7. Tezaurul de la *Gherghina Barboși*, jud. Galați ⁹, format din 517 denari între care 22 imitații și un exemplar de la Juba I regele Numidiei, cu ultimele emisiuni din anii 2 î.e.n.—14 e. n., Augustus, RIC, Lugdunum, 350.
8. *Pincești* ¹⁰, jud. Bacău.
Tezaur compus din 202 monede, între care un exemplar emis cu numele regelui numidian Juba I și cu ultima monedă emisă din anii 14—15 e.n., Tiberius, RIC, Lugdunum 3.

3 V. Căpitanu și C. Buzdugan, *Un tezaur de monede republicane romane descoperit la Cornii de Sus, județul Bacău*, în *Carpica*, II, 1969, p. 131-144.

4 Este în lucru la Gh. Constantinescu din Focșani de la care deținem informația, căruia îi mulțumim și pe această cale.

5 Ecaterina Dunăreanu-Vulpe, *Un tezaur de denari romani găsiți la Piroboridava, în memoria lui Vasile Pârvan*, București, 1934, p. 126—133.

6 E. I. Bold, *Tezaurul de monede romane republicane de la Coțești (r. Adjud)*, în S.C.N., II, 1958, p. 474. Monedele se află la Muzeul de istorie din Bîrlad unde le-am putut vedea și identifica după E. A. Sydenham. Mulțumesc și aici colegilor de la muzeul amintit.

7 V. Căpitanu și Vasile Ursachi, *Două tezaurе de denari romani republicani și imperiali, descoperite la Răcăițu și Pincești, jud. Bacău*, în prezentul volum, p. 167.

8 Maria Chițescu, *Două tezaurе romane republicane descoperite în România: Odobești (jud. Vrancea) și N. Bălcescu (jud. Teleorman)*, în mss.

9 Dr. G. Severeanu, *Tezaurul din Gherghina. Contribuții la începuturile numismaticii romane în ținuturile dunărene și ale Dobrogei de astăzi*, în *Buletinul Societății Numismatice Române*, 1919, București, XIV, nr. 31-32; p. 45-138.

10 Tezaurul se află în colecția Muzeului județean Bacău. Aceste monede mi-au fost arătate de tov. V. Căpitanu, căruia îi mulțumim și pe această cale.

9. *Fitionești*¹¹, jud. Vrancea.

Depozit format din 58 denari romani republicani și imperiali, cu cea mai recentă monedă emisă în timpul împăratului Tiberius la Lugdunum, în *anii 15—16 e.n.*, RIC, Lugdunum.

Cele nouă tezaure prezentate mai sus, pe scurt, însumează un număr de 1160 denari romani republicani, 28 imitații după aceleași monede, trei exemplare ale regelui numidian Juba I și doi denari emiși în monetăria din Lugdunum, cu numele împăratului Tiberius.

Cele 1160 monede nu însumează însă totalul denarilor romani republicani din Moldova. Aici este cazul să amintim trei tezaure compuse numai din astfel de exemplare. Este vorba de depozitele de la Vișina¹² (com. Nicorești, jud. Galați), 146 exemplare, cu ultima monedă din *anii 41 î.e.n.*; cel de la Bonțești¹³ (jud. Vrancea) 36 exemplare, cu ultima monedă din *anul 55 î.e.n.* și o imitație; tezaurul de la Puiеști¹⁴ (jud. Bacău) format din 31 denari între care o imitație și două monede *fourees*, cu cea mai recentă monedă din *anii 41 î.e.n.* Adăugăm încă patru tezaure, descoperite în timpul săpăturilor arheologice, de la Poiana¹⁵, încheiate cu monede de la Vespasian, dar în majoritate formate din denari romani republicani.

În continuare, dorim să amintim, și pe oft ne este posibil să comentăm, unele probleme ridicate de prezența monedei romane republicane în Moldova. Pînă la studiul de față, Moldova ca parte componentă a Daciei, n-a fost discutată din punct de vedere al prezenței monedelor romane republicane decît în treacăt: numai atunci cînd se prezenta vreun tezaur descoperit pe teritoriul ei. V. Pîrvan, necunoscînd, de altfel, puținele descoperiri monetare din Moldova, nu le-a amintit în monumentală sa operă, *Getică*. Const. Moisil¹⁶, Bucur Mitrea¹⁷, I. Winkler¹⁸, au scris despre Moldova, dar de fiecare dată subsidiar, amintind că și acolo s-au aflat tezaure monetare romane republicane, și indicînd, bineînțeles, localitățile respective. Este adevărat că monede romane imperiale găsite în Moldova

11 Tezaurul este în lucru la tov. Boby de la Muzeul din Focșani, care a binevoit să-mi arate monedele și căruia îi mulțumim și aici.

12 C. Buzdugan, *Tezaur de monede republicane romane de la Vișina (jud. Galați)*, în *Memoria Antiquitatis*, Piatra Neamț, II, p. 455-468.

13 G. Constantinescu și H. Boos, *Descoperiri monetare în raionul Focșani și împrejurimi*, în S.C.N., I, 1958, p. 469-470.

14 Monedele sînt în colecția Muzeului din Bîrlad, unde le-am văzut și identificat. Ele provin dintr-o colecție particulară a preotului Antonovici din Puiеști. Mulțumim și pe această cale colegilor din Bîrlad care mi-au pus la dispoziție pentru studiu și aceste monede.

15 Tezaurele descoperite în timpul săpăturilor de la Poiana, jud. Galați, sînt în studiu la Bucur Mitrea.

16 Const. Moisil, *Tezaurul de dinari romani din Oniceni Roman*, în *Creșterea colecțiilor în anii 1938-1942*, Biblioteca Academiei Române, nr. XLIX-LIII (1938-1942) p. 102-107.

17 C. Matasă și B. Mitrea, *Cîteva tezaure și descoperiri monetare în regiunea Bacău*, în S.C.N., I, 1957, p. 475-476; cf., B. Mitrea, în *ED*, X, p. 100-124.

18 J. Winkler. *op. cit.*

sub formă de tezaure sau izolat au format obiectul a numeroase studii¹⁹, dar nu cele republicane, cu atât mai mult cu cât Moldova, în ultimele decenii a dat la iveală bogățiile ei numismatice privind moneda romană republicană.

Din această cauză, ne-am propus să studiem unele aspecte ale prezenței acestei monede și în zona de est a Daciei preromane.

O importantă constatare pe care o semnalăm este aceea că și pe teritoriul Moldovei, ca și în restul țării, s-au găsit numeroase monede romane republicane sub formă de tezaure sau izolate. Pe de altă parte, așezările getice din Moldova au dat la iveală, pe lângă bogatul material arheologic și monede ale Romei republicane. Este suficient să amintim cele șapte tezaure descoperite la Poiana și împrejurimi și cele trei tezaure din așezarea de la Răcățau care sînt formate, în majoritate, din monede romane republicane. Deși nu avem decît de la 9 tezaure numărul exact de monede, putem afirma că cifra monedei Romei republicane, pe teritoriul Moldovei, se ridică la circa 3000 exemplare.

În estul României, ca de altfel în întreaga țară, găsim numai monedele de argint — denarii —, bătute în toate monetăriile din Italia, sau din provincii și emise de comandanții militari.

Componența tezaurelor din Moldova este identică cu cea din restul țării, găsind exemplare foarte vechi — secolul II î.e.n. — în același procent ca peste tot. Așa dar sub raportul cronologiei și al nominalului, situația din Moldova este identică cu cea cunoscută în toată România.

În câteva studii și articole recente, unele apărute, iar altele în curs de apariție, s-a făcut constatarea, foarte importantă, că etapele de pătrundere ale denarilor romani republicani în Dacia sînt mai multe, denarii fiind prezenți chiar de la sfîrșitul secolului II î.e.n.²⁰. S-a ajuns chiar la fixarea, pe decenii, a perioadelor de maximă intrare a monedei Romei republicane. Să vedem care este situația în Moldova. În acest scop am întocmit tabelul de mai jos, cu patru tezaure din Moldova.

19 Bucur Mitrea, *Contribuții numismatice la istoria triburilor daco-getice din Moldova în a doua jumătate a secolului II e. n.*, în SCIV, VII, 1956, 1-2, p. 159-177; Cf., Același și Emilia Zaharia, *Descoperirea monetară de la Oboroceni (r. Pașcani, reg. Iași) și importanța sa istorică*, în *Arheologia Moldovei*, V, 1967, p. 81-124; Cf. Gh. Poenaru Bordea, Virgil Mihăilescu-Bîrliba și Alexandru Artimon, *Un mic tezaur de denari romani imperiali descoperit la Ghindăoani (jud. Neamț)* în SCIV, 19, 1968, 4, p. 597-611; Cf., D. Tudor *Tezaurul de denari romani imperiali de la Muntenești*, în SCS Iași, 3-4, 1954, p. 380 și urm., mai nou, tot despre acest tezaur. Cf. Seiva Sanie, *Un nou lot de denari imperiali romani descoperit la Muntenești (jud. Vaslui)*, în *Memoria Antiquitatis*, Piatra Neamț, I, 1969, p. 149-165; Cf. Virgil Mihăilescu-Bîrliba, *O problemă de statistică numismatică*, în *Memoria Antiquitatis*, Piatra Neamț, I, 1969, p. 121-148.

20 Bucur Mitrea, *Un nou tezaur de denari romani din timpul republicii descoperit în Oltenia*, în SCIV, 21, 1970, 3, p. 433 și urm. Cf. Maria Chițescu, *Tezaurul de la Prejmer, jud. Brașov (republicane)*, în mss., Cf. Maria Chițescu, Niță Anghelescu, *Tezaurul monetar roman republican de la Jiblea, jud. Ialomița*, în mss.

Localitatea	Total monede	sec. II î.e.n.	100— 91	90— 81	80— 71	70— 61	60— 51	50— 41	40— 31	30— 14 e.n.
1. Cornii de sus jud. Bacău	93	16	5	22	8	5	10	16	8	2
2. Conțești	136	43	13	29	16	4	12	9	2	4
3. Răcătău	63	10	—	13	7	4	7	19	3	4
4. Poiana-Tecuci a. 1928	152	36	10	33	19	3	7	20	6	6

Observăm că există trei perioade în care denarul este mai frecvent. Ne referim la emisiunile din secolul II î.e.n., deceniul al doilea al secolului I î.e.n. și deceniul al șaselea al aceluiași secol. Rezumând situația monetară cu secolului I î.e.n. constatăm următoarele: În primul deceniu moneda este slab sau deloc reprezentată, ca în tezaurul de la Răcătău-Cetățuie. Urmează perioada cea mai bogat reprezentată; este vorba de anii 90—81 î.e.n., când găsim cea mai mare cantitate de monedă. După care, ele scad ca număr pentru ca în anii 70—61 î.e.n. să se constate raritatea monedei. Apare apoi o creștere a numărului monedelor în anii 50—41, ca pînă la sfîrșitul secolului moneda să fie slab reprezentată, numeric, în tezaure. Deci și în Moldova, ca de altfel în toată Dacia, moneda romană republicană a pătruns încă de la sfîrșitul secolului II î.e.n. Epoca în care denarii se găseau în mare cantitate în estul Daciei și în restul ei, corespunde celui de-al doilea deceniu al secolului I î.e.n., adică anii 90—81. Este o perioadă de liniște nu numai pentru Dacia dar chiar pentru întreaga lume romană. După această dată încep puternicele lupte dintre Roma și Mitridate. Se va ajunge în anii 70—61 î.e.n. la o slabă frecvență a monedei în tezaure, rezumată la circa trei-cinci emisiuni monetare pentru acești ani.

Este vremea luptelor romane cu Mitridate, urmate de masacrul negustorilor romani de către regele Pontului. În urma acestor neajunsuri, negustorul roman nu mai pătrunde liniștit în aceste zone nesigure pentru el, deci nici moneda nu avea cum ajunge pînă aici.

Pe plan intern în anii 70—61 începe unificarea geto-dacilor de către Burebista. S-a scris, și pe drept cuvînt, că această unificare nu s-a făcut totdeauna fără folosiri de forțe. Aristocrația triburilor geto-dace nu era dispusă să renunțe în folosul puterii centrale de stat, la neatîrnarea sa și la anumite privilegii²¹. Așadar este o vreme tulbure și pentru geto-daci și nepropice pătrunderii monedei romane.

Totodată credem că acum este vremea cînd își încep activitatea atelierele monetare geto-dace de *copiere* a denarului roman republican. Necesitatea tot mai acută de monedă, la un popor obișnuit cu acest instrument de schimb, lipsa monedei universale, cea romană, îi face pe geto-daci să încerce

²¹ H. Daicoviciu, *Dacii*, Ed. științifică, ed. II-a p. 98.

remediarea crizei și deci să copieze moneda romană ²². O explicație a marelui cantități de monedă din secolul II î.e.n. și din deceniul al doilea al secolului I î.e.n. o dă această activitate de copiere a unor exemplare care intraseră în număr mai mare în circuitul lumii geto-dace. În acest caz însă ne lovim de dificultatea că aceleași monede, emise însă în deceniile I și III ale secolului I î.e.n. sînt puțin reprezentate în descoperiri, deși normal ar fi fost ca și ele să fie copiate. În ceea ce ne privește, considerăm că s-au copiat numai monedele pătrunse într-o mai mare cantitate, pentru ca falsul să nu iasă la iveală. Acest fapt ne arată că totuși emisiunile din secolul II î.e.n. și din deceniul al doilea al secolului I î.e.n. erau mai frecvente și pătrunseseră într-o cantitate mai mare la geto-daci. De altfel, în Moldova există cel puțin un centru de copiere a monedelor romane republicane, este vorba de Poiana ²³.

De unde următoarele constatări :

1. Există trei perioade bogat reprezentate de către monedele Romei republicane :

a) sfîrșitul secolului II î.e.n.

b) al doilea deceniu al secolului I î.e.n., anii 90—81 ;

c) al șaselea deceniu al secolului I î.e.n., anii 50—41.

2. Puținătatea monedei din deceniile trei pînă la cinci inclusiv, deci anii 80—51, este pusă de noi pe seama copierii de către geto-daci a denarului roman republican, perioadă în care circulau monedele deceniului anterior.

Pentru a putea confirma sau infirma ipotezele mai sus menționate am luat ca mijloc de comparație două tezaure din Bulgaria, unul descoperit în sudul țării, la Medovo (regiunea Stara Zagora) și al doilea din nordul țării, la Gulianși ²⁴, nu departe de Nicopole. Între tezaurele din Dacia și din Bulgaria constatăm asemănări dar și deosebiri, ce vin în sprijinul ipotezelor noastre.

În ambele tezaure din Bulgaria, găsim frecvent, și într-o cantitate mare, ca și în Dacia, emisiuni ale secolului II î.e.n. Asemănarea între tezaurele din nordul și sudul Dunării este aceea că deceniul patru al secolului I î.e.n. este slab reprezentat din punct de vedere numeric. Este vorba de criza politico-economică din vremea lui Mitridate, fapt care vine în sprijinul ipotezei formulate mai sus, că acum geto-dacii vor copia moneda romană.

²² În legătură cu această problemă a se vedea N. Lupu *Die Münz der dachischen Burg von Tilișca*, în *Forschungen zur Volks und Landeskunde*, 7/1, Buc., 1964, p. 3-38 și idem, *Aspekte des Münzumschlauf in Vorrömischen Dakien*, în *Jahrbuch für Numismatik und Geldgeschichte*, XVII, 1967, p. 101-121; Cf. B. Mitrea, *Moneda republicană romană și unitatea lumii geto-dace*, în vol. *Unitate și continuitate în istoria poporului român*, București, 1968, p. 53-64; și idem, *Unitatea geto-dacă reflectată în monetăria dacă*, în *Analele Universității București-istorie*, XVIII, 1969, p. 11-17; Cf., Maria Chițescu, *Copii și imitații de denari romani republicani în Dacia*, în *Memoria Antiquitatis*, Piatra Neamț, III, 1971, p. 209-259.

²³ O prezentare recentă a acestei probleme făcută de Maria Chițescu, *Copii și imitații de denari romani republicani în Dacia*, în *Memoria Antiquitatis*, III, 1971, p. 209-258.

²⁴ D. Nikolov, *Kolektivni Nahodki ot rimski republikanski moneti v Starozagorsko*, în „Izvestia” Institut, XXVII, 1964.

O deosebire netă între tezaurele de la noi și cele din Bulgaria ²⁵, stă în aceea că din punct de vedere numeric monedele tezaurelor din sudul Dunării, cu excepția deceniului patru al secolului I î.e.n., sînt egal repartizate în celelalte decenii ale secolului I î.e.n., spre deosebire de tezaurele din Moldova, unde situația pare a fi alta, așa cum am văzut mai sus.

Încă o problemă ridicată de monedele din Moldova este aceea a căilor de pătrundere a lor, căi care pot explica și marea lor cantitate, atît în Moldova, cît și în restul Daciei. Una din căile de pătrundere este deja cunoscută: comerțul care urma drumurile comerciale de pe lîngă ape (Dunăre, Siret) ²⁶ și, foarte probabil și calea maritimă. O constatare prilejuită de studierea tezaurelor din Moldova este aceea că în trei depozite monetare există, alături de denari romani republicani și cîte un exemplar emis de regele Numidiei Juba I, prietenul și aliatul lui Pompei. Este vorba de tezaurele de la Conțești (jud. Bacău), Gherghina (jud. Galați) și Pîncești (jud. Bacău). Două monede ale aceluiași rege există și în colecțiile numismatice ale muzeului Bruckenthal, dar fără menționarea locului de proveniență ²⁷. M. Bahrfield ²⁸, publică un tezaur descoperit în Italia în 1882, în care arată că și acolo se afla un exemplar cu numele regelui numidian. Datorită importanței lucrării a lui M. H. Crawford ²⁹, am putut verifica tezaurele avînd în compoziția lor și monede cu numele regelui Numidiei, ajungînd astfel la un număr de 28 tezaure romane republicane. Din acest total 15 depozite există în Italia, șase tezaure în Franța, trei în România, două în Jugoslavia și cîte un tezaur în Grecia și Olanda. Constatăm că monedele emise de Juba I, prietenul și sprijinitorul cu armată al lui Pompei sînt aflate exact în țările unde acesta și-a exercitat, pentru un timp, puterea. Pentru țara noastră aceste monede prezintă interes pentru că ele arată, alături de izvoarele literare, istorice și epigrafice, legătura și prietenia dintre regele Burebista și generalul roman Pompei ³⁰. Credeam însă că nu numai tezaurele din Moldova au în cuprinsul lor monede de la Juba I. Dacă ar fi așa, atunci existența lor numai în zona de est a României ar pune o serie de întrebări privind unele aspecte din istoria populației getice în a doua jumătate a secolului I î.e.n. Documentația noastră fiind încă insuficientă în acest domeniu, ne vom opri aici, mulțumindu-ne să semnalăm acest nou aspect legat de tezaurele monetare romane republicane de la noi.

25 Din nefericire n-am putut studia decît două tezaure din Bulgaria deoarece în importanța cronică întocmită de T. Gherasimov tezaurele romane republicane sînt prea sumar prezentate.

26 Bucur Mitrea, în *ED*, p. 141-145.

27 Informația o deținem de la colegul Gh. Poenaru Bordea căruia îi mulțumim călduros și pe această cale.

28 Acest tezaur a fost publicat pentru prima dată de A. Santarelli, *Notizia 1883 și republicat de M. Bahrfield, Le dépôt de deniers romains trouvé à Pieve di un ripostiglio di denari consolari trovati a Pieve Quinta nel Forliverste, in ZfN, Quinta, în Revue Belge de Numismatique, 1882, 38, p. 518-528.*

29 Tezaurele care au în cuprinsul lor monede cu numele lui Juba I sînt amintite în importanța lucrare a lui Michael H. Crawford, *Roman Republican coin hoard*, Londra, 1969, cu numerele 383-384-409, 421, 432-433, 437, 440, 442-443, 460, 465, 471, 475, 478-479, 488, 491, 493, 508, 511, 516, 528, 543, 546.

30 A se vedea celebrul decret în cinstea lui Acornion, reeditat mai recent de G. Mihajilov, I.G.B. I, nr. 13 Interpretare la R. Vulpe în Studii și Comunicări, Pitești, 1968, p. 38; H. Daicovicu, *Dacii* ed. a II-a, București, 1968, p. 101-102; Același, *Cronologia regilor daci*, în vol. *Unitate și continuitate în istoria poporului român*, București, 1968, p. 67-70.

Altă cale de pătrundere a monedei Romei republicane este și aceea a formei de plată pentru mercenari în armata romană. Că geto-dacii au oferit sprijin, sub formă de luptători, grecilor și romanilor este dovedit de izvoarele istorice. Astfel, Appian (IX, 18, 1) povestește că în luptele lui Perseus cu romanii, acesta, primește ajutor și de la geți³¹, Tucidide³² în „Războiul Peloponezic” arată că în anul 429 î.e.n. regele odrizilor Sitalkes a avut împotriva Macedoniei 150.000 oameni, o treime erau călăreți și dintre aceștia, după odrizi, cei mai mulți erau geții. Știm că și romanii au primit ajutor armat de la geți. Pentru vremea de care ne ocupăm este suficient să amintim ajutorul dat de Burebista³³ lui Pompei și de Dicomes lui Marc Antoniu³⁴. De altfel, într-un articol recent, am arătat că ajutorul armat dat de geți romanilor era plătit atât prin monede de argint, cât și prin monede de aur nu numele lui Coson³⁵.

Putem spune că denarul Romei republicane se găsește prezent pe teritoriul Daciei ca urmare a :

1. Schimburilor comerciale dintre populația geto-dacă și romană ;
2. a plăților pentru ajutorul militar dat de geto-daci romanilor.

PLUSIEURS DÉPÔTS DE MONNAIES ROMAINES RÉPUBLICAINES TROUVÉS EN MOLDAVIE

R é s u m é

L'auteur publie neuf dépôts monétaires trouvés en Moldavie (l'Est de la Roumanie), totalisant 1160 pièces romaines républicaines, auxquelles il ajoute 28 contrefaçons d'après des monnaies romaines républicaines ainsi que trois exemplaires portant le nom du roi numide Juba I. L'étude de ces dépôts révèle qu'il s'agit de monnaies ayant pénétré en Dacie dès la fin du II-e siècle av. n. è., avec une intensité maximum de diffusion un cours de la deuxième décade du I-er siècle av. n. è. En effet, on constate la grande abondance de ces pièces durant les années 90-81. L'auteur s'occupe aussi des émissions portant le nom du roi numide Juba I, l'ami et l'allié de Pompée.

Une conclusion nouvelle à laquelle l'auteur aboutit est que la présence en Moldavie de ces monnaies ne s'expliquerait pas seulement par les échanges commerciaux entre Géo-Daces et Romains. Elles seraient aussi le témoignage de la rémunération payée par les Romains pour le concours militaire que les Géo-Daces leur auraient fourni. L'auteur fonde cette conclusion sur l'étude de quelques sources littéraires antiques, telles Appien, Tucydide.

31 Se pare că această știre se referă la bastarni nu este însă imposibil, ba chiar foarte probabil ca să fi participat și geți alături de bastarni, Cf., Gh. Ștefan, Vladimir Iliescu, Virgil C. Popescu, în *Izvoare privind istoria României*, București, 1964, Appian, *Macedonia*, 18, 1, p. 663 și nota 13. Pentru participarea geților la această campanie a se vedea *Istoria României*, I, p. 245 ; Cf. Em. Panaitescu, *Numărul geților și al dacilor. Comentariu după Strabo*, în *In memoria lui Vasile Pârvan*, București, 1934, p. 259.

32 II, 98 (2) și comentariu la Em. Panaitescu, p. 260 și nota nr. 2.

33 Pentru această problemă a se vedea bibliografia de la nota nr. 28.

34 Maria Chițescu, *Unele aspecte ale relațiilor dintre Dicomes și Marcus Antonius în lumina descoperirilor numismatice. (O problemă de geografie istorică)*, în *SCIV*, 19, 1968, 4 p. 655-665.

35 Max Bahrfeldt, *Über die KOΣΩΝ Münzen*, în *Berliner numizblätter*, XXXIII, 1912, nr. 121, p. 251 ; nr. 124, p. 323-326 și nr. 126, p. 360-369 ; M. Halevy, *Autour d'un problème de numismatique antique*, în *Studiî clasice*, III, 1961, p. 89-92.